

Katedra

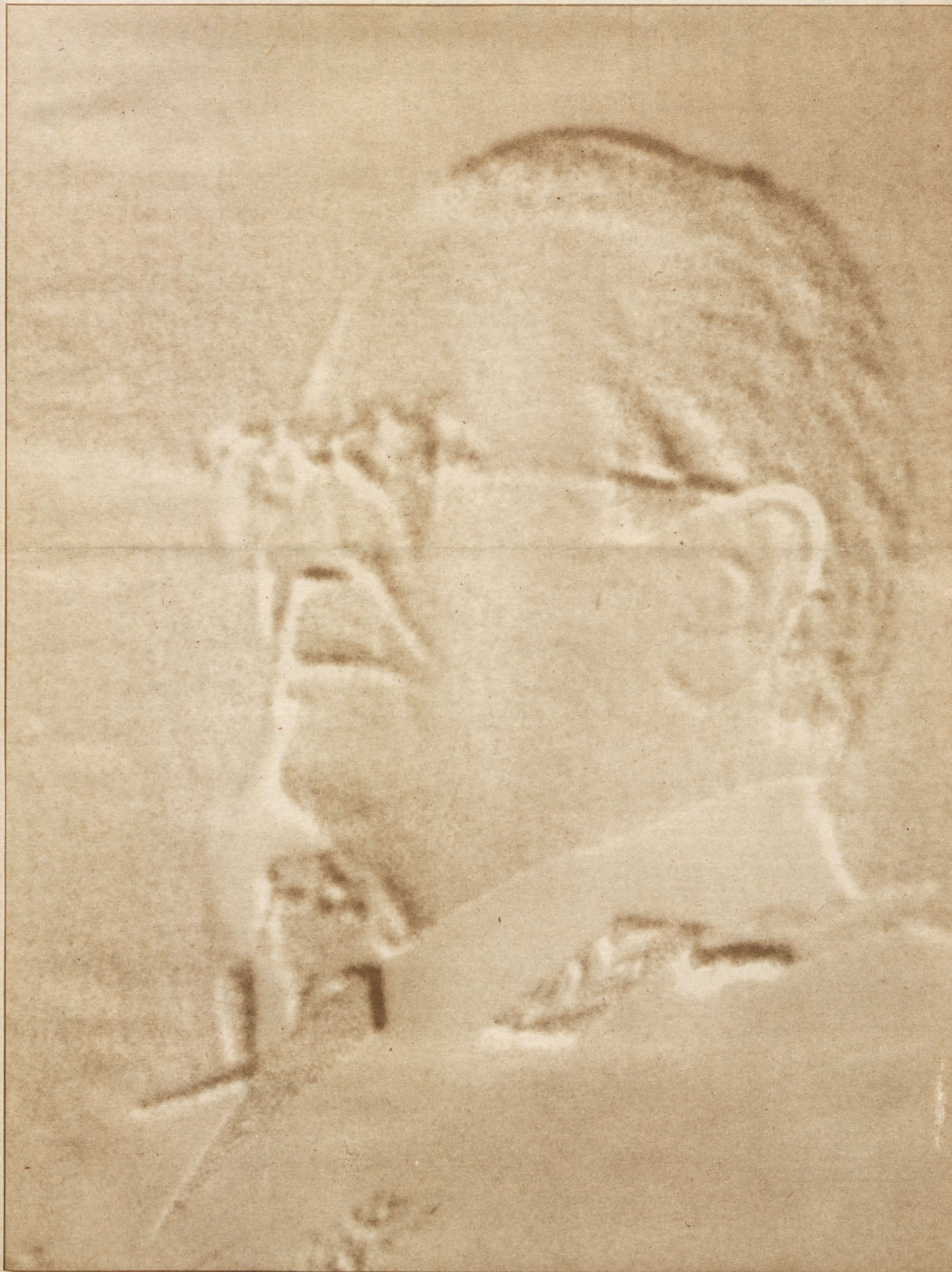
YU ISSN 00022/9296

LETNIK XX

29. MAJ 1980

ŠT. 5

CENA 5 DIN

K VAM BOM PRIŠEL, V KOMUNISTIČNO PRIHODNOST RODOV

Skrbite, da ob odhodu s tega sveta ne boste samo dobri, temveč da boste zapustili tudi dober svet!

B. Brecht

V komunističnem gibanju nismo več na začetku, a nismo niti na koncu. Skoraj poldrugeto stoletje je preteklo od nastanka Komunističnega manifesta in splošen obris revolucionarne akcije ni zbledel, nasprotno, v vseh pomembnih prevratih se je poglobljala in diferencirala. Lahko rečemo, da je v mnogočem šele dvajseto stoletje dokončno opredelilo negotove in včasih zgolj instinktivne korake delavskih vstaj; v mnogočem je to vnašal trasirana pot.

V vsakem družbenem gibanju je vselej najodločilnejši zgodovinski **zdaj in tukaj**, to je mesto vstopanja v resnični svet. Gre tako za točko, v kateri se začneja spreminjanje sveta, kot za revolucionarni subjekt (in izkaže se, da sta to dva vidika enega vprašanja). Govorimo torej o komunističnem gibanju, o proletarskih revolucijah. Zunaj tega je svet neresničen. Mnogo je pretendentov na prevratno, revolucionarno dejavnost, toda vsak poskus njene opredelitve in udejanjanja zunaj proletarske revolucije je obsojen na propad. Gre na eni strani za politične formule, ki se pojavljajo v zgodovini delavskih gibanj kot zunanji, slučajni elementi in ki jih lahko sprejmemo za »različne poti«, če vodijo k diktaturi proletariata in ukinjanju razredne družbe. Na drugi strani pa gre za dnevno politiko oziroma za strankarski pragmatizem, katerega tok in folklor dostikrat zamegljuje revolucionarne cilje. Kajti zgolj politične spremembe ostajajo znotraj meščanskega horizonta in tako zgolj s političnimi sredstvi zavarovana revolucija kmalu izčrpa svoje sile. Cisti revolt (in stem dobiva August Blanqui dosti večji pomen od omejene zgodovinske epizode) se ne trudi, da bi se utelesil zunaj političnih načel. S čistimi političnimi formulami se zdi, da je dostopna sleherna družbena stvarnost in se taka revolucionarna dejavnost izčrpa v iskanju idealnih ključev in rešitev. Pozablja pa, da je edina realna osnova vzpostavljanje novih proizvodnih odnosov. Na drugi strani dnevni pragmatizem predpostavlja, da je končni cilj revolucije zagotovljen in neogrožen. In pristaja znotraj okvirov meščanske pravne države.

Zgodovinsko resnična je namreč samo pot bojujočega se proletariata. Prej navedeni močnosti zaradi njune prisotnosti dostikrat jemljemo za »realizem«. Toda telo čiste politične dejavnosti vse bolj postaja država. Pragmatizem se od države nikoli ne oddaljuje, kar smo lahko videli tudi znotraj liberalističnih teženj v naši državi. Kot taki ju lahko jemljemo za momente v delavskem gibanju, kot težnji in redko čisti konceptiji.

A gre tudi za zgodovinsko širšo perspektivo, v katerem se spreminjanje sveta končuje v katastrofalni destruktiji; gre za alternativno komunizem — barbarizem. Gre za dejstvo, da se kapitalizem nujno zaključuje v barbarizmu. Z uničenjem družbene dinamike, z uničenjem sil, ki težijo iz obstoječega stanja, hoče vzpostaviti popolno oblast preteklosti nad sedanjostjo v vseh oblikah.

II.

Znameniti ukrepi, ki jih navaja Komunistični manifest, so izraz še ne zadosti diferenciranih zahtev proletariata, toda niti eden od njih ni zanemarljiv. Povzemamo stoletne komunistične težnje potlačeni razredov, posredovane skozi ideale »stare pravde« in »dobrega«. Za razliko od vsake druge koncepcije postavlja Komunistični manifest te ukrepe kot **zgodovinsko nujno**, revolucionaren je torej proces rasti teh novih odnosov in ne subjektivna volja uresničevanja takih ali kakršnihkoli ukrepov. Toda šele s Pariško komuno se v vsej jasnosti kaže, kako življenjska so ta vprašanja. Pariška komuna je večinoma brez vzora rešila številna vprašanja diktature proletariata, predvsem pa je izpostavila vprašanje obvladovanja celotne družbene reprodukcije (t. j. reprodukcije družbe kot celote). Ruska socialna demokracija je v svetih (sovjetih) ohranila in razvijala to ključno točko organizacije socialistične družbe. Oktobrska revolucija se je zavedala, da je mogoče družbena nasprotja v socializmu oziroma v času diktature proletariata razreševati le v specifičnih ustanovah, zgrajenih na podružbljanju proizvodnih sredstev. Pomen in tudi usoda teh ustanov, med njimi zlasti sovjetov, je razvidna iz razvoja sovjetskega ustavnega sistema. Med leti 1918, ko je bila sprejeta ustava Ruske sovjetske federativne socialistične republike, in 1936, ko je sprejeta tako imenovana stalinska ustava, je tako po družbenem dogajanju kot po formulacijah prepad, ki ga karakterizira dejstvo, da je v ustavi RSFSR imel sovjet položaj najvišjega organa oblasti, medtem ko je po stalinski ustavi in v času po stalinskem termidorju degradiran na najnižji organ, kot izpostava policijske diktature. Med op: ovalci tega razvoja je dosti pristranskih špekulacij, fatalističnih izjav, rasizma in potvarjanj, a tudi opravičevanj. V današnjih razmerah razrednega boja, ko reakcija nastopa vse bolj odkrito in je vse pogostejše tudi razkrinkana, iščejo stalinizem že v Leninu; radi alni med njimi, takih ne manjka niti pri nas in govore o »proletarskem mitu«, zlasti pa so privrženi tako imenovani »novi filozofi«, grede še naprej do Marxa. Družno s Cervkijo žele čimprej pokati komunistične prevrate. Toda zgodovinski materializem in revolucionar zlahka zapazi, da je v obdobju med tem ustavam prišlo do usodnih političnih in socialnih sprememb: najprej do osamitve političnega vrha, do počasne likvidacije ustanov proletarsko-kmečke revolucije (predvsem sovjetov), do likvidacije revolucionarnih organizacij (vse redkejši kongresi boljševiške stranke, porogljiv odnos do organov te stranke, pretvarjanje Komunistične internacionale v izpostavo policije in njena kasnejša razpustitev) in v končni fazi do fizičnega likvidiranja večine revolucionarnega kadra. To je obdobje razkrivanja političnega sistema in zmanjševanje odločilnega vpliva proletarskih interesov. Ta dej-

stva so danes široko poznana, a se vendarle dostikrat zaustavljamo le ob nekakšni »moralni« škodi, ki da jo je stalinizem napravil mednarodnemu delavskemu gibanju. Pri tem pa pozabljamo, da je šlo za organizirano hromenje revolucionarnega gibanja, vsiljevanje lažnih angažmajev in za sejanje usodnih razdorov.

III.

Tu je dramatski trenutek, ko je vstopil na prizorišče Josip Broz. Z njim se vrača v revolucionarno dejavnost povsem določen **stil** političnega dela, stil, ki je bil dotlej nepoznan razmeram v KPJ. Rekonstruiranje bombaškega procesa v Zagrebu kaže na neko višjo dramaturgijo družbenega dogajanja, na zvitost, ki je značilna za močna in razvita revolucionarna gibanja. Ne gre le za poznavanje sodobnih, evropskih delovnih metod in revolucionarnih obzorij, torej za šamo voditeljstvo, temveč tudi za dejstvo, da je zlasti pod pritiskom ekonomske krize začel jugoslovanski proletariati dozorovati, da se je v njem razvila avtentična revolucionarna inteligenca. Ze samo misel, da se jetnišnica spremeni v revolucionarno univerzo, dokazuje duha takega komunističnega gibanja: skrajno neortodoksna in gibkega. V primitivni balkansko-avstroogrski državi, kjer je meščanska politična zavest (in s tem zavest o državi, o njeni »čisti« vlogi) rasla skupaj s fašizacijo, je novi delovni pristop politično povezal dotlej razhajajoče se sile.

Tu gre še za pristop, ki se kakor blodnja vleče skozi vsa meščanska razglabljanja o Titu — to je pristop k pojavu voditelja, vidne osebnosti, znamenitega človeka. Na tej polarizaciji vodja — množice se vedno znova demonstrira meščanska avtoritarna fiksacija. V tej izenačujoči logiki, v tem maršu »vseh svetih« in Kristusa do današnjih dni, se izgublja vsa vsebinska vprašanja, ki so v končni posledici materialistična zgodovina oziroma materialistično zgodovinopisje. Za temi »svetimi« je tiha predpostavka, da so nekaj brezposlovnega, nekaj naddružbenega in neposredovnega. Ta logika popolnoma zamolči vse družbene mehanizme, na katerih raste sleherna, ne le izjemna ali kakšna drugače redka osebnost. Za meščanske ideologije je sprejemljiva »velika osebnost« zgolj kot taka, kot veličina. Substancija jih ne zanima, kajti z njo bi morali priznati polarnost razredov.

IV.

Obsežne priprave Komunistične partije Jugoslavije na vojno so opredelile v uvodu omenjenega zgodovinskega **zdaj in tukaj** in jih ne moremo šteti za neko nasplošno pripravljenost na oboroženo revolucionarno vstajo. Gre za dosledno uresničitev komunističnega programa, po katerem lahko raste revolucija le iz konkretnih družbenih protislovij.

Posebno pozornost velja nameniti odločitvi o oblikovanju proletarskih enot. Njenega pomena se lahko zavemo šele iz posledic — prvega spora s sovjetskim vodstvom, a tudi kasnejše ohranjanje proletarske usmerjenosti revolucije. Zgolj protifašistični odpor je nujno ostajal na pol poti, ko je šlo za uresničitev ciljev, ki jih je zahtevalo tako široko frontno demokratično gibanje. Na drugi strani je imel odpor zoper fašizem jasno razredno naravo, kratkoročno in dolgoročno. Fašizem se je rodil kot element samega meščanskega sveta, same meščanske demokracije, ki se zaradi tega ni bila sposobna dvigniti nadenj. Meščanska pravna država iz prejšnjega stoletja je z uveljavitvijo državno-kapitalističnih tendenc doživela modifikacije, a je navkljub svoji »večnosti« prav zase dokazala, kako lahko jo je razbiti in kako ji zagotavlja obstoj samo njena zatiralska narava. Fašizem je z njemu lastno aroganco zavrgel ves cirkus ustavnosti in pravnosti. Kapital je skozi vse to šel še okrepljen.

Skrb za proletarsko usmeritev dobiva celoviti smisel šele s prvimi koraki v delavsko samoupravljanje: v polarizaciji odtujenih političnih ustanov (države) in množice se namreč brišejo kakovostne razlike med stanov in sloji; na delu je nivelizirajoči odnos države do posameznika brez posredovanja družbene strukture. Statika birokracije izhaja prav iz te blokade proletarskih interesov. Tako lahko imamo Titovo pojmovanje industrializacije za izvorno leninsko. Ne gre mu namreč le za goli ekonomski napredek, ki ga prinaša industrializacija, temveč za nove kvalitete družbenega življenja, za oblikovanje novih interesov, za razkrivanje zaostale kmečke družbe. Tu je treba zlasti poudariti veliko razliko Titovega pojmovanja in kasnejših liberalističnih pojmovanj industrializacije. Pri njih gre namreč za večanje profinosti stopnje, za povečano ponudbo delovne sile — ali v njihovem lastnem jeziku: gre za ekonomsko vlogo socialnih razlik. Razslojevanje vasi je bilo bliskovito. Maloposeltniška zavest se ni uspela zakoreniniti, a hiter razvoj industrijskih središč je sprožil nasprotja čisto sodobne industrijske družbe. Gre tudi za opuščanje togega centralističnega planiranja, ki se ni sposoben izogniti napakam v svojem začetku.

Delavsko samoupravljanje tako ni bilo deducirano iz teorije, temveč je zraslo z oblikami, v katerih so se svobodno gibala obstoječa in nastajajoča družbena protislovja. Tako je zlagoma rasla predstava o kompleksnih odnosih družbenega lastništva nad proizvodnimi sredstvi. **Razlog** te razvojne usmeritve je vsekakor v sporu s Sovjetsko zvezo, ki se je znašla v nerazrešljivem položaju, v kakršnega je zabredla z vse večjo etatizacijo. Spopad leta 1948 je dal jasne kazipote. Ne gre objokovati tragike komunistov, ki so se izgrajevali na slepi poslušnosti katekizmom stalinističnega dogmatizma. Ni se namreč samo pokazalo, da stalinistične metode »niso dobre«, temveč se je postavila zahteva po obnovitvi marksistične misli in po prenovitvi revolucionarnega programa. Odtujitev ni več zgolj filozofski pojem in humanistična kritika ni več filozofska kritika. Postaja revolucionarno vprašanje. Da bi družba lahko obvladala lastna protislovja, mora odpraviti odtujevanje proizvodov dela. To pomeni odpravo privatne lastnine in vsaki obliki (tudi državni), privatne lastnine kot prevlade mrtvega, preteklega dela nad živim. Odtlej je bilo poglobljanje tega procesa vedno v središču

vseh pomembnih odločitev KPJ in ZKJ. Vprašanja, ki so še v Lenini Državi in revoluciji nosila večinoma filozofsko prevleko, kot teoretično delo o »značaju proletarske države«, postajajo tu praktična vprašanja. Jugoslovanska revolucija je obravnavala odtujitev neodvisno od naprednih tokov v marksizmu, ki se je začel vse globlje zavedati primitivnosti stalinskega jarma. Osamljenost, v kateri je Jugoslavija reševala lastna protislovja, je v marsičem pripomogla k hitri »iztreznitvi« in rasti lastne generacije marksistične inteligence. Komunistična partija Jugoslavije in kasneje Zveza komunistov Jugoslavije sta poglobljali svoj program in opuščali zastarele formulacije hitreje od sleherne druge komunistične stranke. Prav tako smo se brez bolečin ločevali od odvečnih političnih shem, nezmotljivosti, uradnih ideologij in državnega kiča. Kot tok, ki opušča nepotrebne formalizme, da bi bil sposoben utrditi in poglobiti svoj pot.

V.

Obvladovanje reprodukcije družbe kot celote se je torej izkazalo za revolucionarni proces poglobljanja odnosov družbene lastnine. Utrjevanje na njej slonečih družbenih ustanov in tudi razkranje starih, odtujenih oblik družbene zavesti. Toda to ni bilo samo uresničevanje abstraktnih, za sebe obstoječih shem. V naslednjem ne želim podati neke skice povojnega razvoja, temveč samo nakazati protislovja, ki so poglobila pojmovanje samoupravljanja in ki so rezultirala v mnogih političnih spopadih, iz katerih je izšla ZKJ kot popolni zmagovalci. Boj zoper pritisk stalinizma od zunaj ni pomenil, da je bila mlada revolucionarna oblast imuna za protisocialistične tokove znotraj nje same. Titó v obravnavanju stalinizma le-tega nikoli ni zvedel zgolj na vprašanje kulta osebnosti, temveč je v njem videl protirevolucionarno tendenco a hkrati tudi njene korenine. Zavedal se je namreč, da mora revolucija svoje pozicije poglobljati in da osvojena politična oblast še ne zagotavlja realizacije ciljev proletarske revolucije. Že ob uveljavitvi prvih delavskih svetov je jasno pokazal, da ne bo ostalo le pri formalnem, političnem razreševanju vprašanj. Kajti uganka vsake ustave je razrešljiva samo v demokraciji. Za jugoslovansko revolucijo je demokracija bila socialna emancipacija delavskega razreda.

Sestdeseta leta so začetek burnega obdobja razreševanja akumuliranih protislovij. Zgodovinske odločitve šestega kongresa ZKJ so napovedale velike politične in socialne spremembe. Gre za fazo zorenja revolucije. Staranje državnega aparata, neustreznost organizacije, zastarela ekonomska načela so simptomi tega dogajanja. Čeprav je ustava iz leta 1963 načelno razrešila abstraktno razmerje med državo in posameznikom v samoupravljanje, se je to nasprotje v praksi poglobljalo in dobilo razmerje splošne krize. Gospodarska preosnova je sprostila velik višek delovne sile, zaostralo so se odnosi na relaciji federacije in republik, kar je na eni strani izbruhnilo v obliki poskusa policijske kontrole nad vsem dogajanjem, na drugi strani pa je vodilo v republikah v liberalizem in nacionalizem. Povečevanje socialnih razlik je označilo že stavkovno gibanje (kar je navkljub nasprotujočim si s stališčem o njem vseeno znak, da je jugoslovanski delavski razred dozorel, da je dosegel svojo avtonomijo in tudi pogum inicirati družbeni spopad — polproletarec te avtonomije ne dosega) in ga kot resno politično vprašanje postavilo celotno gibanje okrog leta 1968 (pri tem so mladinska gibanja le del). Odgovor ZKJ na aktualna politična dogajanja je bil za poznavalce tradicionalnih avtoritarnih rešitev presenetljiv. Priznala je socialne razlike kot razredne in zavrnila liberalistične alternative, ki so se začele nevarno poigravati z nacionalističnimi strastmi. Nacionalno vprašanje, ki se je v tem času spet pojavilo, je doumela kot površje socialnih tokov in zato je njen odgovor šel v dve smeri: z delavskimi amandmaji je odpravila »odtujene centre moči«, to je, spodrezala so republiške centralizme in odtujeno odločanje, in z reformo federacije. Z ustavo iz leta 1974 in pozneje z zakonom o združenem delu dobiva jugoslovanska revolucija zaokroženo podobo. Njena naravnost v jačanje družbene lastnine in sicer tako, da se odločanje delavskega razreda o vseh družbenih zadevah, ni več neopredeljena zahteva. Obstojec sistem ustanov diktature proletariata se sicer še bojuje s težavami (ki nimajo le organizacijsko naravo, temveč so razredni boj v sedanjih razmerah), a že vseeno kažejo grobe obrise neke nove družbene strukture. Ohraniti in izjemnost teh procesov, izgradnje tega družbenega in političnega sistema, doumeti protislovne težnje kot vsebino pomeni **ostati na ravni revolucije**.

VI.

Tito je sinonim tega prevratnega obdobja. Zaradi njega bodo vedno težji stalinski termidorji. V njegovi zapuščini ni ničesar mističnega, ničesar iracionalnega. Ničesar nam ne nalaga, kar ne bi zorelo v nas samih. Ni idol, ker je ustvarjalec svobode. Ni mit, ker postaja življenje. Ni učitelj, ker je sobojevnik. Ni nesmrten, ker težnja po nesmrtnosti nastaja vedno iz šibkega človekovega deleža pri dobrem. Je človek, ker je v srcih ljudi. Je sanja o bližini človeka. Ob tolikih pesmih, ki so nastale te dni, in ob onih, ki smo jih peli doslej, navajam pesem, ki je nastala v drugih krajih in v drugem času, ki pa izraža to silno hrepenenje po bližini človeka:

Siempre anduve como fiel soldado
Hasta el fin de la revolución,
Siempre anduve como fiel soldado
Que tanto ha luchado al pie del cañon.

Marjan Pungartnik

Vedno sem šel naprej kot zvest vojak do konca revolucije,
Vedno sem šel naprej kot zvest vojak, ki se je toliko bojeval
ob topovskem podnožju.

ZATIRANIM NARODOM JUGOSLAVIJE NI BILA DANA NJIHOVA NACIONALNA OSVOBODITEV Z ODLOKOM

... V preteklosti nisem naredil nič več kot to, kar lahko naredi človek, ki je sklenil posvetiti svoje življenje revolucionarnemu delu in korist delavskega razreda, v korist svojega ljudstva. Zdaj lahko samo nadaljujem to svoje delo pri graditvi socializma. Pri tem ne bom varčeval s svojimi močmi, kajti to je moj življenjski cilj.

Prav bi bilo, da bi pred tem znanstvenim zborom danes spregovoril nekaj besed o vlogi nove socialistične družbe v naši državi. Toda kakor že veste, sem pred dnevi na seji Srbske akademije znanosti že nekaj povedal o vlogi znanstvenikov pri gradnji socializma v naši državi. Zato si bom dovolil danes spregovoriti tu nekaj o vprašanjih, ki zanimajo in morajo zanimati ne samo ljudi, ki se ukvarjajo s politiko, ali ljudi, ki se ukvarjajo z družbeno vedo, marveč morajo zanimati slehernega državljanca, posebno pa vse naše znanstvenike. Tu gre, prvič, za nacionalno vprašanje v dobi graditve socializma v naši državi in, drugič, za razvoj gospodarskih, kulturnih, političnih in drugih odnosov med državami, ki grade socializem, ali z drugimi besedami za to: v čem je pojem nacionalizma in v čem pojem internacionalizma? Kajpak si niti najmanj ne lastim pravice, da bi lahko podal tu kako izčrpno analizo ali dokončno definicijo o teh vprašanjih. Ne, teh vprašanj se dotikam samo toliko, kolikor so v zvezi z našo današnjo stvarnostjo, kolikor je potrebno, da laže razumevamo določene pojave, na katere dandanes zavedamo. Če bomo razumeli te pojave, bomo mogli laže premagovati številne težave, na katere zdaj zadevamo. To nam lahko tudi pripomore, da nam bo jasnejša perspektiva v sedanjosti in prihodnosti, da nam bo jasno, da ne iščemo kakšnih posebnih novih poti, marveč da gremo v socializem naprej po isti poti, po kateri smo hodili doslej, da pa strogo upoštevamo tista vprašanja, ki nam jih iz dneva v dan nujno zastavljajo življenje, na katere zadevamo in ki jih ne moremo obiti.

O prvi temi, o nacionalnem vprašanju, ne govorim zato, ker bi se to vprašanje zdaj postavljalo pri nas v tej ali oni obliki. Ne, nacionalno vprašanje je pri nas rešeno, in sicer zelo dobro rešeno v splošno zadovoljstvo vseh naših narodov. Rečeno je tako, kakor je učil Lenin. In v tej rešitvi nacionalnega vprašanja pri nas se zrcali značaj naše revolucije. Uspeh, ki ga dosegamo pri graditvi socializma, najmočnejše potrjuje, kako pravilno je v naši državi rešeno nacionalno vprašanje. Če ne bi bilo pravilno rešeno, to se pravi, rešeno tako, kakor smo ga rešili mi, bi ne mogli graditi socializma, kajti brez notranje enotnosti narodov naše države, bi ne mogli države obnoviti, kaj šele izpolniti petletni plan in mnoge druge ukrepe ter doseči doslej takšne uspehe.

Nobena država ljudske demokracije ni tako mnogo nacionalna kakor naša. Samo na Češkoslovaškem sta dve narodni nacionalnosti, ponekod druge pa imajo samo manjšine. V teh državah ljudske demokracije torej ni bilo treba reševati tako težkih vprašanj, kakor smo jih morali pri nas. Pri njih je poglavitni razredni moment, pri nas pa nacionalni in razredni. Pri nas smo lahko tako temeljito rešili nacionalno vprašanje zato, ker smo ga reševali revolucionarno, v procesu osvobodilne vojne, v kateri so se bojevali vsi naši narodi, v kateri je vsak narod po svojih možnostih prispeval svoj delež k splošnim naporom za osvoboditev izpod okupatorja. Niti Makedoncem niti drugim dotlej zatiranim narodom Jugoslavije ni bila dana njihova nacionalna osvoboditev z odlokom. Ne, za to nacionalno osvoboditev so se borili s puško v roki. Vloga Komunistične partije je bila predvsem v tem, da je vodila to borbo in bila poročilo, da se bo po končani vojni nacionalno vprašanje dokončno rešilo tako, kakor so ga komunisti postavljali že dolgo pred vojnjo in med njo. Vloga Komunistične partije je zdaj, na tej stopnji graditve socializma v tem, da postanejo pozitivni nacionalni momenti spodbuda, ne pa ovira za razvoj socializma v naši državi. Vloga Komunistične partije je zdaj v tem, da čuječe pazi, da bi se pri nobeni nacionalnosti ne pojavil in razvil nacionalni šovinizem. Komunistična partija si mora prizadevati in si prizadeva, da bodo izginili vsi negativni pojavi nacionalizma in da se ljudje vzgajajo v duhu internacionalizma.

Kateri so ti pojavi nacionalizma? Omenjam jih nekaj: 1. nacionalni egoizem, iz katerega izvirajo mnoge druge negativne poteze nacionalizma, kakor na primer težnja po osvajanju tujih dežel, težnja po zatiranju drugih narodov, težnja po gospodarskem izkoriščanju drugih narodov itd.; 2. nacionalni šovinizem, iz katerega prav tako izvirajo mnoge druge negativne poteze nacionalizma, kakor na primer nacionalno sovraštvo, omalovaževanje drugih narodov, omalovaževanje njihove zgodovine, njihove kulture, njihovega znanstvenega življenja, njihovih znanstvenih pridobitev itd., povečevanje tistega v svoji zgodovini, kar je bilo negativno in kar velja za našega marksističnega stališča za negativno.

Kaj pa je to negativno? Negativne so osvajaalne vojne, negativno je zasluževanje in zatiranje drugih narodov, negativno je gospodarsko izkoriščanje, negativno je kolonialno podjarmljanje itd. Vse to je marksizem ocenil kot negativno in obsodil. Vse te pojave v preteklosti je sicer možno pojasniti, toda z našega stališča jih nikakor ni možno opravičiti.

V socialistični družbi morajo takšni pojavi izginiti in bodo izginili. V stari Jugoslaviji je nacionalno zatiranje, ki ga je izvajala velikosrbska kapitalistična klika, pomenilo, da so zatirane narode gospodarsko lahko bolj izkoriščali. To je neogibna usoda tistih, ki so nacionalno zatirani. V novi, socialistični Jugoslaviji nacionalna enakopravnost popolnoma onemogoča, da bi kakšen narod gospodarsko izkoriščal drugega. To je zato, ker zdaj pri nas ni več hegemonije enega naroda nad drugim. Neogibna posledica vsake take hegemonije bi bilo slabše ali močnejše, takšno ali drugačno gospodarsko izkoriščanje. To bi nasprotovalo načelom, na katere se opira socializem. Samo gospodarska, politična, kulturna in vsestranska enakopravnost nam omogoča, da se pri teh velikanskih naporih naše skupnosti vse bolj krepimo. Nad dvajset let so živeli naši narodi v neenakosti, nad dvajset let so poskušali doseči enotnost vrhov, ne pa enotnosti narodov. Nad dvajset let je buržoazni tisk pisal, da so Jugoslavlani dosegli svojo enotnost, toda v resnici je nacionalni razdor zmerom bolj narasčal prav zaradi nacionalnega zatiranja in neenakopravnosti, zaradi gospodarskega izkoriščanja itd.

Šele med osvobodilno vojno smo postavili odnose med narodi na drugačne, nove, boljše temelje. Razdružili smo se formalno, da bi se dejansko trdneje združili. V tej današnji skupnosti so priznane enake pravice tako večjim kakor tudi manjšim narodom. Zdaj pri nas ni več hegemonije enega naroda nad drugim, in ravno to nas dela tako čvrste in enotne.

Če pogledamo naš petletni plan in če pogledamo naše proračune, vidimo da si pri nas na vso moč prizadevamo, da bi čimprej in čimbolj dvignili ravno najbolj zaostale republike, da recimo Slovenija, Hrvaška in Srbija kar največ mogoče pomagajo zaostalim republikam, kakor so Makedonija, Črna

gora, Bosna in Hercegovina. Prizadevamo si, da bi le-te čimprej približali drugim, naprednejšim republikam. To je zelo velikega pomena za našo socialistično skupnost in naši narodi so vse to pravilno razumeli. Medtem ko so poprej, v stari Jugoslaviji, drugim narodom vsiljevali razne uradnike in vodilne ljudi, ki so jih ti narodi potem po pravici imeli za zatiralce in jih zaradi tega sovražili, pa danes prav republike teh narodnosti nenehno zahtevajo vodilni kader in strokovnjake iz republik, ki so najnaprednejše. V čem se je stvar zdaj spremenila? V tem, da je smoter teh vodilnih kadrov in strokovnjakov samo pomagati v gospodarstvu in državnem aparatu, pomagati usposabljanje domače kadre, ki jih v nekaterih republikah primanjkuje prav zaradi zatiralke politike prejšnjih režimov. Takšna pomoč rodi velike uspehe. Pri vseh naših narodih se odkrivajo velikanske ustvarjalne sile. Pogledajmo samo Makedonijo, ki žanje v tem pogledu sijajne uspehe.

Naši narodi so zdaj prišli v svojem spoznanju že tako daleč, da so spredeli, da ne morejo uspevati drug brez drugega. Spoznali so, da je to pogoj za zgraditev socializma v naši državi, spoznali so, da je to pogoj za ohranitev njihovega obstoja in mirnega razvoja.

Bilo bi seveda napačno misliti, da je pri nas že dosežena popolna enotnost na podlagi socialistične zavesti. Ne, tega ne bomo dosegli tako dolgo, dokler bo trajal pri nas razredni boj, dokler bomo imeli ljudi, ki zavirajo razvoj socializma v naši državi. Toda dosegli smo poglavitno, in to je: Velikanska večina delovnih ljudi naše države je že prišla do tega spoznanja, in s tem je zagotovljena popolna zmaga socializma v naši državi.

Tovariši akademiki! Prej sem spregovoril nekaj besedi o nacionalnem vprašanju pri nas, o tem, kako se razvijajo naši notranji odnosi, o razvoju naše državne skupnosti, zdaj pa mi dovolite spregovoriti nekaj besedi o odnosu med socialističnimi državami.

Kakšni bi morali biti po mojem mnenju odnosi med socialističnimi državami na tej razvojni stopnji socializma v svetu? Marksizem—leninizem je teoretično rešil uresničevanje socializma kot sistema, kot nove družbene formacije. Ta sistem se zdaj izvaja v Sovjetski zvezi, v Jugoslaviji in drugih državah ljudske demokracije v skladu z danimi pogoji kot nova družbena ureditev. Toda vprašanje odnosov med državami, ki gradijo socializem, pa ni bilo niti ni moglo biti teoretično obdelano. Lenin pravi v svojih delih, in to se je pozneje v ZSSR tudi uresničilo, da je možno uresničiti socializem v eni sami državi. Pri tem je mislil predvsem na Sovjetsko zvezo, nikjer pa ni rekel, da bi to ne bilo mogoče nikjer drugod, razen v Sovjetski zvezi. Lahko rečem, da se je to pokazalo kot predvsem možno tudi pri nas v Jugoslaviji — da ne govorim o drugim deželah — čeprav nam to oporekajo razni modrijani, ki neutrudljivo brskajo po znanstvenih delih Marxa, Engelsa in Lenina, da bi našli citate in z njimi podprli svoje napačne nazore. Poleg teh so tudi takšni pisarji, ki majejo v glavo in samo tjavdan kriče: ni mogoče in ni mogoče. To pa le zato, ker sami tako pravijo in hočejo, da bi bilo tako. Toda stvarnost je močnejša od praznih želja, dejstva so močnejša od raznih trditvev, pa naj bodo še tako vztrajne in zlonamerne. Mi vendarle uspešno in odločno gradimo socializem, ne naključ, marveč zaradi zgodovinske nujnosti. Gradimo ga trdno verujoč, da to ne bo koristilo samo našim narodom, marveč da bo to tudi vzgled drugim narodom.

Pri tem moram poudariti dejstvo, da bi gradili socializem v naši državi še hitreje in še laže, če bi nas pri tem ne ovirali nekateri vodilni ljudje v državah ljudske demokracije. Razume se, da takšno stališče, kakršnega zdaj zavzemajo do naše države odgovorni ljudje, komunisti, ni stališče, ki bi ustrezalo odnosom med socialističnimi državami.

Priznati moram, da se nam zdi ta vztrajnost in brezobzirnost v napadih na našo državo zelo čudna. To se nam zdi tembolj čudno zato, ker vse to zelo škoduje mednarodnemu delavskemu gibanju. Mednarodnemu delavskemu gibanju pač ne škoduje to, da hočemo zgraditi in da gradimo socializem v naši državi, marveč razno nerazumljivo ravnanje proti nam in razne laži, ki jih vztrajno širijo proti nam, ki pa se kmalu pokažejo kot laži. No, zaradi tega ni mogoče pripisovati krivde nam.

Z deželo, kakršna je naša, ki je v vojni veliko pretrpela, bi ne smeli tako ravnati. Narodom, ki so toliko pretrpeli, je treba omogočiti, da se čimprej rešijo bede, ne pa jih ovirati pri tem. To pa lahko dosežemo samo z naglo industrializacijo in z graditvijo socializma v naši državi. Naši delovni ljudje imajo pravico preizkusiti in preveriti svoje možnosti in svojo življenjsko silo, če so se že osvobodili nacionalnega in socialnega zatiranja. To je potrebno iz več razlogov: prvič, da spoznajo, da so zmoini graditi in zgraditi novo socialistično družbo; drugič, da pri tem ustvarjalnem poletu dozorijo v njih socialistična zavest, da se otresejo vsega tistega negativnega, kar je tuje socializmu.

Vprašanje združevanja socialističnih držav je zamotana stvar. Ne gre samo za to, ali so vodilni ljudje za ali proti. To je daljši proces. To mora dozoreti v zavesti vsaj večine delovnih ljudi, tako da spoznajo potrebo in koristi tako s svojega nacionalnega kakor tudi z internacionalnega gledišča. Pri tem, pri taki združitvi, imajo posebno vlogo gospodarski odnosi, to je, na kakšni podlagi temeljijo in kako se razvijajo.

Gospodarski odnosi med socialističnimi državami temelje zdaj še na kapitalistični menjavi dobrin. V tem se ni še nič spremenilo. Seveda takšni odnosi ne spodbujajo k temu, da bi se socialistične države čedalje bolj zblíževale. To je delno razumljivo, če pomislimo, da je večina držav, o katerih tu govorimo, med vojno mnogo trpela in da si prizadeva čimprej izmotali se iz tega razdejavanja. Vse to razumemo, le tega ne — zakaj je odnos držav ljudske demokracije glede menjave dobrin oziroma trgovine do Jugoslavije slabši kakor do kake kapitalistične države. Prav od nikogar nismo zahtevali, da bi delal v tem pogledu do nas kake izjeme; zaradi tega smo tudi ukrenili, kar smo mogli, da bi se izmotali iz vseh obstoječih težav. Pri tem nismo nikoli naredili ničesar, kar bi se razlikovalo od ravnanja naših zaveznikov na Vzhodu, se pravi, delali smo tako, kakor so delale tudi druge države ljudske demokracije. Če to komu ni bilo po volji, tedaj je treba poiskati povod za napade na našo državo v teh vprašanjih, ne pa si izmišljati razne stvari, ki jih sploh ni.

Vidite, teh vpašanj, ki sem se jih prej dotaknil, bi se morali lotiti in jih pogumno reševati vsaj delno, če jih že ni mogoče povsem rešiti.

Glejte, v tem je bistvo vsega, ne pa v nekakšnem odklonu s poti socializma.

Zdaj pa še nekaj o internacionalizmu in nacionalizmu, torej o predmetu, ki ga zdaj pogosto omenjajo v zvezi z napadi na našo državo.

Internacionalizem ni nekaj abstraktnega. Temeljiti mora na dejstvih, ne pa samo na besedah. Internacionalizem temelji na dejanjih, na tem, kako najnaprednejši razred, delavski razred, ali države, ki že gredo v socializem, oziroma ga grade, pojmujejo svoje interese: ali jih pojmujejo kot del splošnih interesov ali kot svoje ozke, nacionalne ali državne interese ali ta razred ali državo zanima ali ne zanima, kaj se dogaja z drugimi — z delavskim razredom drugih držav, kaj se dogaja z drugimi podobnimi državami, ali se vesele ali ne uspehov drugih držav, ki gredo v socializem? Kaj so torej poglavitne značilnosti nacionalizma, sem povedal že prej, kaj pa je internacionalizem, lahko vidimo iz dneva v dan v praksi, v tem, ali kak najnaprednejši razred ali država, ki gre v socializem, podpira ali pomaga tistemu naprednemu gibanju ali državi, ki je te pomoči in podpore potrebna. Važno je tudi, kako velika je ta pomoč ali podpora. Podpirati po svojih možnostih napredna gibanja v svetu ali druge socialistične države, ki jim je takšna pomoč nujno potrebna, to je internacionalizem in pravem pomenu besede.

Nam kar naprej očitajo, da smo nacionalisti, ne da bi pri tem le z enim pravim razlogom podprli takšne neodgovorne trditve. Kakšno je bilo v tem pogledu naše stališče med osvobodilno vojno? Jasno je, da je bilo internacionalistično, ker smo v tej vojni zavestno izpolnili ne samo svojo nacionalno, marveč tudi internacionalistično dolžnost. Kakšno je bilo v tem pogledu naše stališče po končani vojni? Jasno je, da je bilo internacionalistično, ker smo z vsemi silami pomagali tistim državam ljudskih demokracij, ki jim je bila naša pomoč potrebna, ne glede na to, ali so za našo pomoč zaprosile ali ne. Nikoli nismo zanemarili priložnosti, kadar je bilo treba pomagati tistim naprednim gibanjem v drugih deželah, ki so bila naše pomoči potrebna, ne oziraje se na to, ali so za to pomoč zaprosila ali ne. In še zdaj delamo tako.

O tem, ali smo nacionalisti ali ne, lahko rečem tole: mi smo prav toliko nacionalisti, kolikor je potrebno, da razvijamo v naših ljudeh zdrav socialistični patriotizem, socialistični patriotizem pa je v svojem bistvu internacionalizem. Socializem ne terja od nas, da bi se odrekli ljubezni do svojih narodov. Socializem ne terja od nas, da bi si ne prizadevali z vsemi svojimi silami čimprej zgraditi socialistično državo, da bi tako ustvarili našim delovnim ljudem čim boljše življenjske pogoje. Naš ustvarjalni polet pri graditvi naše države, to je ustvarjalni polet naših delavcev, naše mladine, naše ljudske inteligence ter vseh naših delovnih kmetov in državljanov, ki v Ljudski fronti prostovoljno prispevajo svoj delež k tej graditvi — vsega tega ne smemo in ne moremo označiti kot nekakšen nacionalistični odklon. Ne, to je socialistični patriotizem, ki je po svojem bistvu globoko internacionalističen, in zaradi tega smo mi nanj tudi ponosni.

Pri tem sem se dotaknil teh vprašanj kratko, se pravi, navedel sem samo neke primere. Nisem konkretno navajal bistva raznih ovir in nepravilnega ravnanja proti naši državi s strani držav ljudske demokracije oziroma vseh tistih, ki bi v nobenem primeru ne smeli tako ravnati. Vse to puščam za drugič. Čeprav bi to trenutno vso stvar bolj osvetlilo, bi vendar v položaju, kakršen je zdaj, to skupni stvari ne koristilo, marveč škodovalo.

Tovariši akademiki, morda se boste vprašali, zakaj sem vam danes govoril prav o teh stvareh. Zato se mi je zdelo potrebno govoriti prav pred tem visokim zborom o tem, ker je vse to trdno povezano z današnjo stvarnostjo v naši državi, z našim družbenim življenjem. Te stvari so trdno povezane ne samo z vprašanjem zmagovite graditve socializma v naši državi, marveč tudi z vprašanjem nadaljnega razvoja socializma v svetu. Napredni svet pazljivo gleda na države, ki ustvarjajo doma najnaprednejšo družbeno ureditev — socializem, toda prav tako pazljivo zasleduje tudi to, kakšne odnose ustvarjajo te države med seboj. Toda ne samo, da najnaprednejše sile na svetu pazljivo zasledujejo, kaj se dogaja v socialističnih deželah, marveč to prav tako pazljivo zasledujejo tudi reakcionarne sile sveta, ki si nedvomno prizadevajo izkoristiti sebi v prid vse negativne pojave, ki nastanejo v odnosih med socialističnimi deželah. Vprašanje teh odnosov ni tako preprosta stvar, stvar, ki lahko zanima, oziroma ki se tiče njih samih, se pravi le socialističnih dežel, ali bolje rečeno, dežel, ki grade socializem. Ne, to vprašanje je velikanskega pomena z internacionalnega gledišča. Če hočemo pravilno postaviti te medsebojne odnose na dani stopnji, ko obstajajo poleg socialističnih tudi kapitalistične države, ko imamo še narode, ki so nacionalno zatirani, ko imamo še neusmiljeno kolonialno podjarmljanje itd., morajo na tej stopnji družbenega razvoja v svetu biti odnosi med državami, ki grade socializem, urejeni tako, da hrabrijo vse, zlasti pa male narode v boju za njihovo nacionalno in socialno svobodo in enakopravnost. Ti odnosi morajo biti vzgled, ali bolje rečeno, spodbuda, ne pa ovira za nadaljnji razvoj socializma v svetu.

Ob koncu bi vam rad povedal, da je vaša vloga, vloga znanstvenikov, bodisi direktno ali indirektno, pri reševanju vseh teh vprašanj velikega pomena. Napačno bi bilo misliti, da je to stvar nas nekaj vodilnih ljudi; ne, to vprašanje mora zanimati vse naše delovne državljane, zlasti pa vas, znanstvenike, ker bomo to pravilno rešili samo tako, če bomo s svojimi dejanji dokazali, da imamo prav, to se pravi, da bomo, ne oziraje se na vse težave, prispevali vse svoje umske in fizične zmožnosti za izpolnitev petletnega plana, za zgraditev socializma v naši državi. Ta vprašanja bodo rešena tedaj, ko bomo to dosegli, se pravi, ko bomo ustvarili državljanom naše socialistične domovine boljše gospodarske in kulturne življenjske pogoje. Pri uresničevanju tega imate vi, znanstveniki, veliko in častno nalogo, ki jo boste, o tem sem prepričan, tudi izpolnili ne samo v korist naših narodov, marveč tudi v korist internacionalizma.

Vi, znanstveniki, imate veliko vlogo pri tem, da pravilna rešitev nacionalnega vprašanja v naši državi ne bo krenila s prave poti, temveč da se bodo odnosi med našimi narodi tudi naprej pravilno razvijali k zmerom globlji kulturni in duhovni enotnosti naših narodov, da se bodo čimprej izkoreninile in da bodo čimprej odstranjene razne napake nacionalističnega značaja, ki nas še ovirajo pri naših naporih pri graditvi socializma v naši državi.

(Iz govora ob razglasitvi za prvega častnega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti dne 16. novembra 1948)

MEDNACIONALNI ODNOSI V NAŠI FEDERACIJI

Ker bo na kongresu še v drugem referatu govor o odnosih med narodi v naši federaciji, bom o tem problemu le na kratko govoril.

Menim, da mora VIII. kongres posvetiti vso pozornost mednacionalnim odnosom, vendar ne zaradi tega, ker bi nacionalno vprašanje pri nas pomenilo problem, ki načelno ni urejen. Ne, ne gre za to. Za nas komuniste je bila rešitev nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji sestavni del politične linije in o tem je bilo definitivno odločeno že pred vojno. Nacionalno vprašanje je bilo v našem programu, s katerim smo šli v osvobodilno vojno. Vrh tega so ga reševali tudi vsi naši narodi med osvobodilno vojno in ga rešili sporazumno na najbolj demokratičen način, kar je potrdila tudi naša ustava. Zdaj gre za nadaljnji razvoj mednacionalnih odnosov.

O tem, kako je treba rešiti nacionalno vprašanje v Jugoslaviji, se je več let po prvi svetovni vojni bil srdit boj v vrstah Komunistične partije Jugoslavije oziroma v vrhovih centralnega komiteja, dokler naposled ni zmagovalo marksistično-leninistično naziranje, da je treba to vprašanje rešiti po načelu enakopravnosti vseh narodov, na podlagi prostovoljne združitve s pravico odcepitve. Na tretji partijski konferenci decembra 1924 je nacionalno vprašanje dobilo oblike načelne marksistične formulacije v resoluciji te konference, o čemer so že vrsto let tekla razprave in je naša partija šele tik pred vojno dala temu pravo marksistično vsebino. Takšno stališče o nacionalnem vprašanju je ustvarilo pri vseh naših narodih zaupanje v našo partijo. To je velika pridobitev, na katero smo komunisti vedno po pravici lahko ponosni. Vendar moramo to zaupanje posebej varovati tudi v nadaljnji fazi razvoja naših socialističnih družbenih odnosov, ki morajo biti v skladu s pravnimi razvojem mednacionalnih odnosov v naši skupnosti. Vsebinska telesa odnosov mora biti takšna, da bodo čedalje bolj krepili enotnost in bratstvo naših narodov. Imamo pa še ljudi, celo komuniste, ki jim je že odveč ta močna parola iz našega osvobodilnega boja in ki menijo, da so se v našem socialističnem družbenem razvoju nacionalnosti že prežvele in da morajo odmrtni. Mešajo enotnost ljudstva z likvidacijo narodov in z ustvarjanjem nečesa novega, umetnega, to je nekakšnega enotnega jugoslovanskega naroda, kar je nekoliko podobno asimilaciji in birokratski centralizaciji, unitarizmu in hegemonizmu. Jugoslovanska socialistična integracija je nov tip družbene skupnosti, v kateri imajo vse narodnosti skupne interese. Vem, da gre pri tem le za posameznike, vendar lahko tudi takšni posamezniki povzročijo veliko škodo. Če so takšni posamezniki v Zvezi komunistov, moramo reči, da v njej ne smejo ostati, ker so škodljivi.

Na jasnem si moramo biti, da so tudi v razvoju naših socialističnih družbenih odnosov protislovja, ki izvirajo v prvi vrsti iz bujnega, vsestranskega razvoja naše, še do nedavna nerazvite države, in protislovja, ki so zlasti očitna v mnogonacionalni državi. Toda zato so tu komunisti, da spoznavamo obstoječa protislovja in da jih kar najbolj urejamo. Nekatera protislovja tako v federaciji kakor v republikah imajo svoje korenine v tem, kar je, tako se mi zdi, tudi najbolj bistveno v ekonomskem razvoju naše države — v administrativno-birokratski delitvi in drugih nepravilnostih, v različni razvitosti posameznih republik in pokrajin in v podobnem. Zaradi tega prihaja do posameznih izpadov šovinističnih elementov, ki smo jih podedovali iz stare, predvojne Jugoslavije in ki na veliko izkoriščajo takšne pomanjkljivosti, in včasih jim nasedajo celo nekateri komunisti.

Pojave šovinizma je treba venomer odkrivati, vsestransko proučevati njihove izvore in vzroke ter si prizadevati, da jih odpravimo iz našega družbenega življenja. Ti pojavi se manifestirajo včasih na vseh področjih družbenega življenja: na področju gospodarstva in v gospodarskem razvoju, v kulturi, umetnosti in znanosti, zlasti pa v zgodovinsko-pisju in drugod. Postopno odstranjevanje takšnih pojavov je odvisno predvsem od stanja v ekonomskih odnosih in od ukrepov, ki se jih lotevamo na tem področju, to je od tega, kako urejamo te probleme.

Nacionalistične deformacije nastajajo tudi zaradi statistično-birokratskih tendenc, ki zavirajo procese mednacionalne integracije. Zaradi njih prihaja po eni strani do birokratsko-centralističnih tendenc, do unitarističnega ignoriranja družbenoekonomske funkcije republik in avtonomnih pokrajin, po drugi strani pa do tendenc zapiranja v „svoje meje“. Obe tendenci sta v bistvu nacionalistični in enako škodljivi za normalni proces ekonomske in družbene integracije.

Od takšnih deformacij imajo največ škode delovni kolektivi, delavsko in družbeno samoupravljanje, saj ti težijo k socialistični integraciji v proizvodnji, ki ustreza njihovim interesom ne pa k nacionalistični dezintegraciji ali unitarizmu in centralizmu.

Za proizvajalce ni mej, ker so interesi proizvajalcev istovetni z interesi naše celotne družbene skupnosti. Proizvajalci vidijo svoj interes v različnih oblikah sodelovanja in delitve dela, republiške mejne pregrade pa so ovira za takšno sodelovanje. To se včasih najbolj drastično kaže na našem notranjem trgu.

Danes, ko si vse bolj prizadevamo za mednarodno delitev dela, je to še bolj potrebno in logično v državi, kakršna je naša. Zato morajo komunisti v naši državi pravilno razumeti svoje dolžnosti in pravočasno preprečevati takšne nacionalistične deformacije. Biti dosleden internacionalizmu pomeni biti dosleden internacionalist predvsem v lastni državi zlasti v mnogonacionalni družbeni skupnosti, kakršna je naša. Internacionalizma v lastni državi ne pomeni unifikacije, ne pomeni negiranje nacionalnosti in etničnih skupin kot subjektov v socialistični družbeni skupnosti.

Razumljivo je, da je dinamika vsestranskega družbenega gibanja v mnogonacionalni državi veliko močnejša in bolj zapletena kot na primer v enonacionalni družbeni skupnosti. V mnogonacionalni družbeni skupnosti so zatorej tudi protislovja številnejša in bolj specifična. Vendar ta protislovja izhajajo manj iz objektivnih pogojev, bolj pa so produkt objektivnih faktorjev. Mislim, da je protislovja, ki so rezultat subjektivnih faktorjev, lažje urejati. Zato mora v vrstah komunistov popolnoma prevladovati enotnost misli in akcije, kadar gre za nadaljnji razvoj mednacionalnih odnosov — zlasti ekonomskih, kulturnih in drugih.

V vseh naših republikah oziroma na nacionalnih področjih posamezniki včasih izražajo zaskrbljenost zaradi nekakšne ogroženosti nacionalnih interesov. Takšni ljudje vidijo le negativne posledice raznih ukrepov naše ekonomske politike za „svoja“ področja in, narobe, samo korist te politike za druga področja. Niso sposobni, da bi vsestransko in objektivno ocenili naš ekonomski razvoj v celoti, se pravi, gibanje našega ekonomskega sistema in povezanost tega gibanja z objektivnimi faktorji.

Takšni ljudje si pogosto prilastijo pravico samozvanih „zaščitnikov“ nacionalnih interesov tega ali onega našega naroda. Kadar pa si je treba prizadevati za kar največji razvoj družbenega samoupravljanja in za pravice delovnega človeka, da bi se resnični nacionalni interes do kraja neposredno izrazil, pa znajo pogostokrat pokazati hud odpor do tega nadaljnega progresivnega razvoja sistema družbenega samoupravljanja.

Kakor je v buržoazni družbi nacionalizem v resnici samo ena izmed oblik izražanja buržoaznih razrednih interesov, tako je v naši družbi nacionalizem zvečinoma oblika izražanja birokratizma in raznih hegemonističnih težinj. Ko pa se ta nacionalizem že pojavi, in to celo s temi novimi karakteristikami, si stihljivo prizadeva „povezati se“ s „klasičnim“ buržoaznim nacionalizmom in izkoristiti njegov idejni arzenal.

Birokratska narava tega nacionalizma se najbolj kaže v tem, da si v resnici najbolj prizadeva s parole „zavarovanja nacionalnih interesov“ zamaskirati omenjeni odpor proti razvoju sistema družbenega samoupravljanja, proti krepitvi vloge neposrednih proizvajalcev in vseh drugih delovnih ljudi, ker sta pravilni razvoj in krepitve samoupravljanja proizvajalcev največja ovira za nacionalizem in hegemonizem vsake vrste.

NACIONALNI ODNOSI NA PODROČJU KULTURE IN IZOBRAŽEVANJA

Pri uresničevanju svoje nacionalne politike na področju kulture, umetnosti, znanosti, vzgoje in izobraževanja izhaja Zveza komunistov Jugoslavije iz prepričanja, da svobodni razvoj kulturnega življenja, ustvarjalnosti in izobraževanja delovnih ljudi ter kadrov vseh narodov in narodnosti ne vodi k zapiranju v nacionalne okvire, marveč k sproščanju naravnih težinj vseh narodov, da se povežejo in se vzajemno bogatijo z medsebojnimi kulturnimi vplivanjem.

Razvijanje skupne jugoslovanske kulture imamo zato lahko samo za svoboden in vsestranski razcvet nacionalnih kultur vseh naših narodov in narodnosti, združenih z enotnim socialističnim družbenim sistemom in potemtakem tudi z enotno osnovo in bistveno vsebino vsega kulturnega ustvarjanja.

Vendar so še zmeraj precejšnje neenakomernosti v kulturni ravni raznih narodov, in to je vsekakor eden izmed najglobljevih izvorov nekaterih problemov našega razvoja. Na dan prihajajo številna vprašanja narodov na slabše razvitih področjih in pri pomoči za to.

Prav tako obstajajo zgrešena pojmovanja o funkciji kulture in izobraževanja pri zblizevanju narodov in narodnosti. Pogosto pozabljamo, da proces povezovanja in zblizevanja, ki raste iz interesov in prizadevanj narodov ter iz same narave kulturnih in izobraževalnih dejavnosti, ne negira, temveč upošteva obstoj nacionalnih posebnosti v kulturnem ustvarjanju vsakega naroda, ki se prav s tem tudi bogati.

Zblizevanje nacionalnih kultur, ki vedno vsebuje različne specifične elemente, je družbeni in kulturni proces, ki sta mu internacionalistična tolerantnost in širokosrčnost le v pomoč, medtem ko ga nacionalistični predsodki, nestrpnost in ozkosrčnost nedvomno otežujejo in ovirajo. To enako tudi velja za tiste oblike nacionalizma, ki se razglašajo za „superiorno“ povzdigovanje nad nacionalne kulture, baje v imenu splošne jugoslovanske kulture.

Na področju izobraževanja se federacija pojavlja samo toliko, kolikor je potrebno določiti splošna načela za urejanje odnosov s stališča enotnosti družbenega in političnega sistema. Enotnost sistema vzgoje in izobraževanja mora rasti iz skupnih interesov in potreb, s sprejemanjem najbolj naprednih rešitev, ki se rojevajo kot plod neoviranih pobud in ustvarjalnosti vseh sil, delujočih na tem področju.

Nekatero razlike brez dvoma rastejo izključno iz nacionalne zabujenosti, nacionalistične ozkosrčnosti, podcenjevalnega odnosa do dosežkov drugih in podobnega, vendar tudi teh pojavov ne bi mogli uspešno odstranjevati s predpisovanjem „enotnosti“. Nasprotno, s tem bi se še okrepili in razplameneli.

NACIONALISTIČNI POJAVI V ZGODOVINOPISJU

Na področju kulture in zgodovine se najbolj žilavo ohranjajo nekatere negativne „tradicije“. Negativne strani preteklosti še močno pritiskajo na zavest ljudi, in to zahteva od nas premišljeno idejno akcijo v boju za še uspešnejše pobijanje nacionalističnih tolačenj kulturnih pridobitev in dediščine preteklosti. Zelo pogosto se srečujemo z nemarksiističnimi, nekritičnimi in neznanstvenimi ocenami dogodkov in osebnosti iz nacionalne zgodovine. Včasih celo dirkntno prevzamejo kakšne buržoazno-nacionalistične ocene. Poudarjajo na primer samo pozitivno plat nekaterih gibanj, dogodkov in osebnosti, o njihovi negativni plati pa v glavnem ne govorijo ali pa zelo na splošno in sramežljivo. Dalje trčimo — čeprav bolj poredko — na pojave, da je posredno poudarjena kakšna vrsta primata katera izmed nacionalnih zgodovin in kulture pred drugo in podobno.

Elementi nacionalizma se najpogosteje kažejo pri ocenjevanju tistih zgodovinskih dogodkov, ki so bili plod vzajemnih vplivov in medsebojnega prepletanja kulture in zgodovine naših narodov. Včasih se dogodi, da dobivajo pod pritiskom nacionalističnih pojmovanj nacionalnih pridobitev in tradicij znanstveni spori naravo političnih in potem iščejo „rešitve“ s „političnimi kompromisi“.

To pripelje kdaj pa kdaj do tako izumiranih pojavov, da se določeni odprti problemi našega zgodovinskega in kulture, ki so zaradi „politične oportunitete“ še preveč politično občutljivi, puščajo v nemar.

Pojave takšne vrste smo lahko spoznali vselej, kadar je prišlo do obsežnejših skupnih znanstvenih dejanj, pa tudi ob drugih podobnih priložnostih.

POTI NADALJNEGA RAZVOJA

Osnovno vprašanje, ki je danes na področju mednacionalnih odnosov pred nami je, kako nadaljnje razvijati socialistično naravo teh odnosov.

Mednacionalni ekonomski odnosi morajo biti postavljeni tako, da zagotovijo kar najpopolnejše usposabljanje celotne družbene skupnosti in vseh njenih nacionalnih delov, da bolj vsestransko, kar najhitreje in kar najučinkoviteje razvijajo tako materialne proizvajalne sile kakor tudi nosilce in faktorje družbene lastnine, socialističnih odnosov, družbenega samoupravljanja in delitve po delu.

Kolikor bolj učinkovito bomo zoževali prostor za delovanje administrativnih metod pri mednacionalnih ekonomskih odnosih, toliko bolj bomo na tem področju odpravljali pojave etatizma, birokratizma in subjektivizma, s tem pa bomo odpravljali nacionalistične deformacije tudi iz svojih vrst. To pomeni, da moramo za nacionalne vidike ekonomskih odnosov zahtevati bolj objektivne rešitve v meiah novega ekonomskega sistema samega. Rešitve morajo kar najbolj ustrezati objektivnim ekonomskim možnostim in potrebam razvoja socialističnih družbenih odnosov, biti morajo faktor njihovega uresničevanja.

Kot prvi je problem ekonomskega osvajanja nerazvitih republik in avtonomnih pokrajin. Seveda ne v smislu nekakšne avtarkične neodvisnosti, temveč v smislu njihovega usposabljanja, da z lastnimi silami ustvarjajo svoj nadaljnji ekonomski razvoj, ker je to nadvse v interesu celotne skupnosti, ne pa samo določene republike ali področja. V sedanjih razmerah lahko preprečimo, da bi se poglobljala podedovana ekonomska nesorazmerja med posameznimi našimi področji. V nasprotnem primeru bi se začeli zaostrovati nekateri, že sedaj hudi problemi. Po eni strani bi bil otežen proces nadaljnega premagovanja nacionalnih protislovij pa tudi proces nadaljnega mednacionalne integracije naše skupnosti, po drugi strani pa bi se to v perspektivi zelo slabo pokazalo tudi z gospodarskega vidika, saj razlike v razvitosti niso stimulative za razširjeno reprodukcijo. Te razlike ožijo kupno moč nerazvitih področij in tako zavirajo nagli razvoj države kot celote. Zato bi se takšno stanje zelo močno poznalo tako na skupnosti kot v celoti kakor tudi na vseh njenih delih, razvitih in nerazvitih. Pri iskanju praktičnih rešitev za probleme nacionalnih ekonomskih odnosov (zlasti za probleme nerazvitih republik in avtonomnih pokrajin) se moramo v prihodnje še bolj dosledno držati linije deetatizacije teh odnosov in zlasti investicijske politike v vseh okvirih družbene skupnosti.

Politika hitrejšega razvijanja gospodarsko premalo razvitih republik in krajev se mora uresničevati v skladu z objektivnimi možnostmi celotnega gospodarstva kot organski del enotne politike gospodarskega razvoja, kot element, ki je v resnici splošni interes vseh delovnih ljudi in vseh področij Jugoslavije. To pomeni, da je treba pri izvajanju politike razvoja teh področij nujno zagotoviti predvsem čim popolnejšo in čim hitrejšo realizacijo naložb v doslej zgrajene kapacitete, medtem ko je za prihodnje naložbe treba najti takšne rešitve, ki bodo zagotovile najboljše in najracionalnejše izkoriščanje vloženi sredstev. Le takšna politika je lahko učinkovita in lahko uspešno pomaga pri razvijanju tako nerazvitih področij kakor tudi vsega jugoslovanskega gospodarstva.

Odgovornost za hitrejši razvoj premalo razvitih področij pa se ne neha le z zagotovitvijo finančnih sredstev za posebne investicijske naložbe. Politika razvoja nerazvitih republik in predelov mora vsebovati še vrsto drugih ukrepov. Med temi ukrepi je posebno pomembna širša tehnična in kadrovska pomoč. Ko organiziramo dajemo takšno pomoč drugim državam v razvoju, z ničemer ni mogoče opravičiti da ni organizirane pomoči tudi za naša nerazvita področja. To mora biti v prihodnje naloga družbe kot celote in v ta namen je nujno treba sprejeti ustrezne ukrepe. Poleg tega je treba pomoč nerazvitim področjem dopolniti še z drugimi ukrepi, kot na primer s prožnejšo kreditno politiko, ki bo stimulirala gibanje sredstev na ta področja pa tudi z ustreznimi politiko republik in občin samih, ki naj spodbujajo zainteresiranost in pritegnejo sredstva gospodarskih organizacij z drugih področij za lasten razvoj.

Usmerjevalna vloga Zveze komunistov je bila v vseh teh procesih zelo pomembna in bo takšna tudi v prihodnje. Poudariti moramo, da je v tem pogledu vsekakor odločilen vzvod, ki se ga moramo držati — nadaljnje dosledno razvijanje sistema družbenega samoupravljanja in socialističnih odnosov. V zvezi s tem ne smemo zapostavljati niti tiste strani idejnopoličnega dela komunistov, ki se kaže v vsakodnevni vzgoji dejavnosti v duhu bratstva in enotnosti jugoslovanskega socialističnega patriotizma na vseh področjih družbenega življenja.

Na področju kulture in izobraževanja je treba odločno pobijati različne birokratske tendence bodisi k unitarizmu in uniformnosti bodisi k zapiranju v „svoje okvire“, ki v resnici omejujejo in zavirajo kulturni razvoj narodov in njihovo globlje povezovanje. Zavzemati se moramo za socialistično, humanistično vsebino in idejno orijentacijo kulturnega ustvarjanja v okviru vsakega naroda kakor tudi za čim doslednejšo demokratizacijo odnosov na tem področju z uveljavljanjem načel družbenega samoupravljanja, da bi se tako bistveni interesi delovnih ljudi čimbolj neposredno izražali na različnih področjih kulturnega življenja in izobraževanja.

Pri razvijanju čedalje bogatejšega in raznovrstnejšega kulturnega sodelovanja, v procesu boljšega medsebojnega spoznavanja in zblizevanja je opaziti razne pobude kulturno prosvetnih organizacij in ustanov, da presejajo tiste okvire tega sodelovanja, ki so imeli administrativno naravo. Prihaja na primer do vse pogostejših dogovorov in skupnih akcij občinskih in republiških kulturno-prosvetnih skupnosti itd. Takšne in podobne pobude je treba podpirati in spodbujati naravne težnje po kar najbolj raznovrstnih oblikah povezovanja, ki očitno izhajajo iz resnične zainteresiranosti in potreb ljudi. Prav tako bo treba resneje proučevati in širše uporabiti tudi vse tiste nove možnosti, ki jih glede tega dajejo sodobne službe in institucije na tem področju (televizija, film, radio, velike založbe, umetniške ustanove in drugo). Tudi dosedaj uspehi na tem področju so pokazali, da sodobna sredstva množičnega kulturnega vpliva omogočajo, da se delovni ljudje in narodi naše države čedalje globlja povežejo in zblizujejo.

Enotnost jugoslovanskega sistema vzgoje in izobraževanja moramo naprej krepiti in bogatiti tako, da odpravljamo pomanjkljivosti pri mednacionalnem, medrepubliškem in splošno jugoslovanskem sodelovanju vzgojnih in izobraževalnih ustanov samih ter vseh drugih družbenih faktorjev na tem področju.

Podlaga za takšno sodelovanje mora biti boj za uveljavljanje socialistične, humanistične vsebine vzgoje in izobraževanja, boj za vnašanje sodobne, napredne znanstvene misli v vzgojo in izobraževanje, boj za dosledno odstranjevanje in pobijanje vseh nacionalističnih, idealističnih in konservativnih elementov v predmetnikih, učnih načrtih, učbenikih, v pouku samem itd.

ODGOVORNOST KOMUNISTOV PRI ODSTRANJEVANJU NACIONALIZMA

Zveza komunistov Jugoslavije je v dosednji dejavnosti uspešno proučevala tako načelne in teoretične kakor tudi praktične politične vidike problema nacionalnih odnosov. Glede tega sta posebno veliko prispevala VII. kongres Zveze komunistov Jugoslavije in zlasti še program ZKJ. Vsa bistvena načela, ki jih je iz območja nacionalnih odnosov podjal program Zveze komunistov Jugoslavije, pomenijo še naprej osnovo za delo Zveze komunistov.

Kakor danes ugotovimo, je praksa potrdila, da so bila stališča Zveze komunistov glede nacionalnega vprašanja pravilna.

V zadnjih letih je razvoj pokazal še nekatere nove momente. Praksa je obogatila nekatera naša spoznanja, nekatera nekoč manj pomembna vprašanja pa so zdaj v ospredju itd.

Dogaja se, da smo včasih preveč strpni do nacionalističnega in šovinističnega tarnanja zaradi baje ogroženih nacionalnih pozicij ali interesov tega ali onega področja itd. Posamezniki v Zvezi komunistov postajajo celo nosilci teh pojavov.

Po drugi strani naletimo tudi na pojmovanje, da smo pretiravali s pravicami in vlogo socialističnih republik in avtonomnih pokrajin, ker to vodi v dezintegracijo in slabitev enotnosti naše skupnosti.

Komunisti so se dolžni načelno postaviti po robu takšnim in podobnim tendencam.

Če se na naši poti ne želimo srečati z velikimi težavami, moramo budno gledati na še zmeraj obstoječe probleme nacionalnih odnosov. Predvsem moramo dometi, da v naših današnjih razmerah birokratsko-centralistični in birokratsko-partikularistični nacionalizem ni nič manj nevaren in kontrarevolucionaren kot „klasični“ buržoazni nacionalizem.

Nameste da bi posamezniki to doumeli, pa zelo neodgovorno in celo z naklonjenostjo gledajo na razne nacionalistične pojave, nekateri pa celo uporabljajo dobro znane „argumente“ buržoazne šovinistične ideologije.

Odločen boj proti takšnim pojavom je zdaj ena najpomembnejših in osnovnih nalog Zveze komunistov. S stališča socialističnega internacionalizma moramo kritično ocenjevati svojo prakso in svoja pojmovanja, otestiti se moramo še zadnje navlake nacionalizma.

Glede tega smo se dolžni ravnati po Leninovem opozorilu, da je boj proti nacionalističnim pojavom najučinkovitejši, če se vsakdo obrne predvsem na lastno področje, če si vsi prizadevamo, da nacionalistične smeti „pometemo v svoji hiši“. Organizacije in vodstva, ki niso dovolj aktivne v tem smislu, izpričujejo s tem, v kolikšni meri so obremenjene z nacionalističnimi deformacijami.

Ko odpravljamo subjektivne pomanjkljivosti in napake, ki tu in tam prihajajo na dan, moramo tudi na tem področju pokazati največje razumevanje problemov in odločnosti v boju proti vsemu nazadnjaškemu in škodljivemu. To je eden bistvenih pogojev za nadaljnje spolnjevanje mednacionalnih odnosov v naši skupnosti, za krepitve razvoja njihove socialistične narave, za krepitev enotnosti vseh naših narodov in narodnosti kakor tudi jugoslovanskega socialističnega patriotizma.

O DELAVSKEM UPRAVLJANJU GOSPODARSKIH PODJETIJ

(Iz ekspezeja na prvem izrednem zasedanju ljudske skupščine FLRJ drugega sklica o predlogu temeljnega zakona o gospodarstvu z državnimi gospodarskimi podjetji in višjimi gospodarskimi združenji po delovnih kolektivih).

Vzemimo za primer naše izkušnje. Dokler je naša partija od zunaj dobivala direktive, kaj in kako je treba delati, smo imeli šibko, maloštevilno partijo, ki so jo razjedale notranje frakcijske borbe, ločeno ne samo od širokih ljudskih množic, temveč tudi od večine delavskega razreda. Toda čim manj direktiv smo po letu 1936 prejeli od zunaj, tem hitreje se je naša partija razvijala in postajala voditeljica širokih delovnih ljudskih množic. Ko smo pripravljali upor, nismo dobili direktiv od zunaj, temveč smo delali na svojo roko, na podlagi lastne ocene položaja — in v tem se nismo zmotili. Nikogar nismo vprašali, ali bi začeli ali ne bi začeli vstaje zoper fašiste, temveč smo se uprli — na podlagi lastne ocene — brž ko smo spoznali, da je prišel čas. Ko smo že 1941. leta začeli v Užicu uresničevati našo ljudsko oblast, na srečo nismo imeli nobenih vezi z Moskvo, tako da smo lahko neovirano postavili prve temelje naše ljudske oblasti, na katerih sedaj gradimo socializem. Ko smo začeli po umiku iz Srbije leta 1941 ustanavljati prve proletarske brigade, nismo nikogar vprašali za dovoljenje (pa tudi nismo mogli, ker nismo imeli zvez). Toda kakor hitro nam je bilo mogoče o tem obvestiti voditelje v Moskvi, so nas tja takoj napadli in kritizirali, ker smo naredili. Niso hoteli razumeti, da smo ustanovili proletarske brigade tedaj, ko je bil upor v najvažnejših krajih v nevarnosti, niso hoteli razumeti, da smo s tem hoteli močneje poudariti sodelovanje delavskega razreda in vlogo Komunistične partije v vstaji, ker smo se v praksi prepričali, da brez množičnega sodelovanja delavskega razreda in njegovega požrtvovalnega prizadevanja upor ne bi uspel. Prav v teh proletarskih brigadah je bilo največ delavcev, komunistov in mladine. Delavski razred je videl v njih svoje udarne odrede, ki rešujejo skupaj s kmeti tudi vprašanje bodočnosti delavskega razreda. In namesto da bi to naše narode preplašilo, kakor so oni mislili, se je zgodilo nasprotno: to je še bolj dvignilo zaupanje ljudstva v Komunistično partijo Jugoslavije, še bolj je zblizalo partijo in ljudstvo v skupnem trpljenju. Kritike nismo vzeli na znanje in — kakor se je pozneje pokazalo — smo prav storili, da je nismo. Ko smo pripravljali drugo zasedanje AVNOJ v Jajcu, nismo nikogar vprašali za dovoljenje, ker smo vedeli, da bi nam delali razne ovire — in nismo se zmotili. Ko pa je bilo vse končano smo jih obvestili o izvršenih dejstvih. Odgovorili so nam, da smo jim s tem zadali nož v hrbet. Mi smo torej uresnili zgodovinsko dejanje naših narodov, dejanje, ki je bilo rezultat nadčloveške borbe naših narodov zoper okupatorje in domače izdajalske vladajoče kroge, to je, zoper reakcionarno buržoazijo in s tem zagotovili zmago ljudstva v vojni in uresničenje pridobitve osvobodilne borbe, oni pa pravijo, da smo jim zadali nož v hrbet. Takšnih in podobnih stvari je bilo tudi pozneje, vendar smo vsa pomembnejša dejanja izvršili na podlagi lastne ocene položaja in smotrnosti.

Bilo bi popolnoma zgrešeno, ako bi iz tega sklepali, da smo skrbeli samo za koristi naše države in da nismo upoštevali tudi koristi krepitve mednarodnega delavskega gibanja. Samo tisti, ki si prizadevajo izmalčiti in po svoje prikazati oziroma zanikati herojsko borbo naših narodov, lahko tako govorijo. Seveda smo jih pogosto tudi poslušali in včasih se je pokazalo, da je bilo to pravilno, včasih pa se nam je to maščevalo, ker smo ravnali na škodo naše socialistične države.

Tovariši in tovarišice, predvsem želim natančno ugotoviti, v čem je bistvo naše poti v socializem. Ali je to nekaj novega, kar zahteva teoretično obrazložitev, kar bi zanikalo pravilnost marksistične znanosti na sedanji stopnji, vsaj v nekaterih vprašanih? Razumljivo je, da ni. Bistvo naše poti v socializem, ali bolje rečeno, v komunizem, lahko definiramo komaj z nekaj besedami: naša pot v socializem je v tem, da uveljavljamo marksistično znanost na določeni stopnji v praksi, in sicer kar najbolj v skladu s specifičnimi razmerami v naši državi. Za naš ta znanost ni dogma, temveč sredstvo za vodstvo, sredstvo za orientacijo v vsakem konkretnem položaju, pa naj bi bil še tako zapleten. Prizadevamo si, da bi prepeljali vsa naša dejanja z duhom te znanosti, ker smo trdno prepričani, da je to pravilno, in ker potrjuje praksa, da so načela te znanosti po zaslugi genialnih znanstvenih prizadevanj naših velikih učiteljev tudi na današnji stopnji mednarodnega dogajanja največjega pomena in da bi pomenil vsakršen odklon od teh načel, s kakršnim koli izgovorom, revizionizmom in izdajo ne samo stvari delavskega razreda, temveč tudi vsega naprednega človeštva...

Nekateri ljudje so mislili, in nekateri še vedno mislijo, da je bilo upravljanje proizvodnih sredstev rešeno s tem, da so bili postavljeni za direktorje ali upravitelje najbolj delavci. To je dobra stvar, kajti tako pridejo na taka mesta, ljudje, ki jim lahko zaupamo, ki jim zaupa država delovnega ljudstva. Prek delavca-direktorja, ki je sam izšel iz vrst delovnih ljudi, ima iz ene strani ljudska država boljše kontrolo nad poslovanjem, na drugi strani pa tak direktor boljše razume razne potrebe delavcev ter bolje skrbi za delavce in za državo, to je, ljudsko lastnino. Sicer je bil to najnujnejši ukrep ob prevzemu proizvodnih sredstev v državne roke, vendar je razumljivo, da tako ne more ostati, ako se hočemo izogniti mnogim neprijetnostim, ki bi v daljši dobi zaradi tega lahko nastale. To je eno, drugo pa je, da tako še ne bi uresnili parole »Tovarne delavcem« in prav tako ne bi mogli uresničiti ideje o odmiranju državnih funkcij v gospodarstvu.

Kakor sem že prej omenil, je zakonski osnutek, ki bi ga morali sprejeti, izredno pomemben za nadaljni pravilni razvoj naše socialistične države, čeprav tega vprašanja še ne rešuje popolnoma, ker pomeni samo korak dalje v komunizem. Pri upravljanju gospodarstva državne funkcije še ne bodo popolnoma prenehale, toda niso več izključne. Slabele bodo zaradi tega, ker bomo k upravljanju pritegnili delovne ljudi. Ti bodo svoje pravice, da bi kot proizvajalci tudi upravljali proizvodnjo, dobili postopoma, ne naenkrat, v celoti. Zakaj dobivajo delovni ljudje svoje pravice postopoma in ne naenkrat? Ali bo to trajalo dolgo in kako dolgo? Ni mogoče odgovoriti, kako dolgo bo trajalo, ker je odvisno od raznih okoliščin. Odvisno je od tega, kako hitro bo napredoval kulturni razvoj, to je, vsestranska izobrazba delavcev, da bi bili v vsakem pogledu sposobni za uspešno upravljanje tovarn, rudnikov, transporta itd. v korist skupnosti, kajti brez tega delavci ne bi mogli voditi evidence in opravljati kontrole. Brez kulturnega dviga delavci ne bodo mogli popolnoma obvladati tehnike upravljanja. To je dalje odvisno od tempa razvoja proizvodnih sil in tako dalje.

Kulturno dviganje delovnih ljudi je tem važnejše za nas ter je eden izmed največjih problemov zaradi tega, ker je bila naša država glede stopnje proizvodnih sil med najbolj zaostalimi državami v Evropi. Naša industrija se je začela šele sedaj razvijati v vsem zamahu. Potemtakem je pri nas odvisno hitrejša ali počasnejša prenašanje vseh funkcij upravljanja v gospodarstvu na delovne ljudi tudi od hitrejšega ali počasnejšega razvoja proizvodnih sil. To je v prvi vrsti odvisno od delavcev samih, od njihove prizadevnosti, da bi izdelali čimprej in čimveč potrošnih dobrin, od njihovega smisla za varčevanje, ne pa za razsipavanje itd. Lenin pravi:

»Komunizem se začne tam, kjer se pojavlja samopožrtvena skrb navadnih delavcev, skrb, ki je močnejša kot težave dela za to, da bi povečali storilnost dela, da bi ohranili vsak pud žita, premoaga, železa in drugih proizvodov, ki jih ne dobivajo delavci osebno niti njihovi »bližnji«, temveč oni »daljini«, to je, družba v celoti.«

Zakaj poudarjam na prvem mestu nujnost kulturnega razvoja? Ako pogledamo, kolikšno je bilo število industrijskih delavcev v stari Jugoslaviji in kolikšno je danes in kolikšno še bo, potem ni težko uganiti, za kaj gre. Kdo prihaja danes v industrijska in druga podjetja? Kmetje. Ogromno število kmetov oziroma polkmetov in poldelavcev prihaja torej v podjetja, in te je treba najprej izučiti za delavce, šele nato pa vzgajati za delavce-upravjalce. To ni kratkotrajen in lahek posel, lotiti se ga je treba z resnostjo in požrtvovalnostjo ter ga energično obvladovati. Pri vzgoji teh novih delavcev bomo imeli pri velikem delu delavcev, tudi danes ga imamo, nemalo opravka s tujimi pojmovanji o njihovi dolžnosti kot delavcev, o njihovem odnosu do državne oziroma ljudske lastnine in tako dalje.

Vzemimo na primer dejstvo, da mnoge objekte, pa celo nekatere največje tovarne, rudnike in drugo, gradimo in odpiramo prav v najbolj zaostalih krajih, kakor so predeli Bosne, Sandžak, Makedonija, Kosovo in Metohija, Lika, Črna gora itd., torej povsod tam, kjer je bilo doslej zelo malo ali skoraj nič industrije. Kdo pa bo delal v teh tovarnah, rudnikih in drugih podjetjih? Kmetje iz teh zaostalih predelov. Siromašni kmetje iz teh zaostalih predelov morajo priti in tudi bodo prišli v te tovarne in rudnike. Iz siromašnih kmetov, katerih generacije so cela stoletja životarile na najnižji stopnji kulturnega in življenjskega standarda, morajo postati zavedni delavci, graditelji boljšega življenja zase in za vso socialistično skupnost. To ne bo tako lahek in hiter proces. Tega se zavedamo, ker imamo že danes precej izkušenj o tem, kako težko je vzgojiti iz polkmeta, poldelavca zavednega in discipliniranega industrijskega delavca. Da bi to dosegli, je potrebno veliko truda, potrebno je vztrajno dokazovanje tem poldelavcem, da bodo postali v naši socialistični državi ne samo proizvajalec v industriji, rudarstvu itd., temveč tudi lastniki proizvodnih sredstev. Treba jim je dokazati, da so z vstopom v tovarne, rudnike in druga podjetja postali tudi njihovi lastniki. Ne tisti košček nerodovitne zemlje, ki jim nikoli ni mogel dati možnosti za človeka vredno življenje, temveč tovarne, rudniki in drugo jim lahko zagotovijo boljše življenje, kakor so ga imeli oni in njihovi predniki! Čemu je potrebno, da postanejo ti polkmetje-poldelavci zavedni industrijski delavci? To je v prvi vrsti potrebno zaradi tega, ker gradimo številne tovarne in podjetja, odpiramo vedno nove rudnike, skratka, industrializiramo našo socialistično državo, da bi jo naredili bogatejšo, da bi bila neizkoriščena bogastva dostopna vsem državljanom naše države, da bi mogli ljudje to bogastvo izkoriščati, itd. Da bi mogle te tovarne, rudniki in drugo začeti obratovati, so potrebni delavci, ki bodo znali obvladovati novo, sodobno tehniko in jo spraviti v pogon. Te sodobne tehnike ne bo mogel upravljati polkmet, ki bolj misli na svoj košček nerodovitne zemlje kakor na sodobna proizvodna sredstva, ki sedaj pri nas niso več zasebna, kapitalistična, temveč družbena lastnina vse naše skupnosti. Teh ne upravljajo več kapitalisti ali njihovi dobro plačani, zvesti uradniki, birokracija, ki je skrbelo samo za koristi kapitalistov, to je za to, da so iz delavca iztisnili čimveč profita za kapitalistični žep, od česar je dobila drobtinico tudi ta birokracija. Danes bodo pri nas upravljali te tovarne, rudnike in drugo sami delavci. Sami bodo odločali, kako in koliko bodo delali, vedeli bodo, čemu delajo in zakaj bodo uporabljali uspehe svojega dela. Da bi to dosegli povsod v naši državi, tudi v najbolj zaostalih predelih, moramo vztrajno premagovati zaostalost, moramo dvigniti polkmete na stopnjo zavednih industrijskih delavcev, ki bodo razumeli svoje dolžnosti in svoje pravice graditeljev socializma.

Iz navedenega vidimo, da so na poti graditve komunizma v neki zaostali državi, kakršna je na primer naša, izredno velike težave. Toda kaj sedaj? Ali bomo čakali, da bodo vsi delavci enako pametni in sposobni za upravljanje podjetij? Razumljivo je, da ne, ker bi morali v tem primeru neskončno dolgo čakati. Prav v procesu upravljanja, v neprekinjenem procesu dela in upravljanja si bodo vsi delavci pridobili potrebne izkušnje. Spoznali bodo ne samo proces preseženo delo in za kaj se uporablja. Spoznali bodo, kolikšna mora biti akumulacija njihovega podjetja kot dela splošne planske akumulacije in do katere višine lahko povečajo s preostalim presežkom proizvodov svoj življenjski standard. Seznaniti se morajo, s kolikšnim in kakšnim tempom morajo povečati svojo storilnost itd. Brezpogojno se morajo seznaniti z delovno disciplino, kajti od trenutka, ko prevzemajo delovni ljudje odgovornost za sodelovanje pri upravljanju gospodarstva, je vprašanje delovne discipline njihova prva dolžnost.

Zelo važna stvar za svete delovnih kolektivov bo, da bodo vplivali na to, da bo delovna sila čim bolj racionalno razporejena, da ne bodo dovoljevali, da bi se v njihovih podjetjih vgnezdila nepotrebna, neproduktivna delovna sila oziroma odvečna birokracija v administraciji, ker se bodo tako samo povečali proizvodni stroški in zmanjšala rentabilnost njihovih podjetij, kar bo šlo na škodo vsega kolektiva. Treba je znati razlikovati potrebo po specialistih od odvečnega administrativnega neproduktivnega aparata.

Izročitev tovarn, rudnikov itd. v upravljanje delovnim kolektivom bo onemogočila, da bi se v našem gospodarstvu vgnezdila nalezljiva bolezen, ki ji je ime birokratizem. Ta bolezen se neverjetno lahko in hitro prenaša iz buržoazne družbe in je nevarna v prehodni dobi, ker kakor polip s svojimi tisoč lovkami zapleta in ovira pravilni in hitri razvojni proces. Birokratizem spada med največje sovražnike socializma prav zaradi tega, ker se neopazno vtihotaplja v vse pore družbene dejavnosti, ne da bi se ljudje v začetku tega sploh zavedali. Zgrešeno bi bilo misliti, da birokratizem ni začel poganjati korenin tudi pri nas. Tudi pri nas se je začel vtihotaplja v razne ustanove, v državni aparat in gospodarstvo, toda mi se tega zavedamo in smo izdelali celo vrsto ukrepov, da bi ga onemogočili. Tu ne zadostujejo kampanjski ukrepi, marveč neprekinjena borba in vzgoja ljudi.

Lenin pravi, da sta kulturna in tehnična zaostalost najugodnejša tla, da se v njih zakorenini birokratizem. Hkrati pa tudi pove, kako se je najlaže oziroma edino mogoče z uspehom boriti zoper njega.

»Boriti se zoper birokratizem do konca, do popolne zmage nad njim, je možno samo tedaj, ako bo sodelovalo pri upravljanju vse prebivalstvo. V buržoaznih republikah je bilo to ne samo nemogoče, to je preprečevalo celo sam zakon. Najboljše buržoazne republike, pa naj so še tako demokratične, imajo na tisoče zakonskih ovir, ki preprečujejo delovnim ljudem, da bi sodelovali pri upravljanju. Storili smo, da takih ovir pri nas ne bo, doslej nismo dosegli, da bi mogle pri nas delovne množice sodelovati pri upravljanju — razen zakonov je treba upoštevati tudi kulturno raven, ki je ne moreš podrediti nobenemu zakonu. Ta nizka kulturna raven je vzrok, da so svetjati, ki bi morali biti na podlagi svojega programa organi upravljanja po delovnih ljudeh, dejansko organi upravljanja za delovne ljudi preko najnaprednejšega sloja proletariata, ne pa delovnih množic.«

To je zaradi kulturne zaostalosti, o kateri govori Lenin, in v tem je nevarnost, da se upravljanje birokratizira.

Iz Leninovih besed spoznamo, da cvete birokratizem posebno tam, kjer je zaostalost večja, kar najbolj jasno govori, kje moramo iskati korenine birokratizma. Ali nam to ne dokazuje, da cvete birokratizem prav tam, kjer se ljudje še ne zavedajo svojih pravic, da kontrolirajo in se odločno borijo proti slehernemu birokratskemu ravnanju, kjer se ljudje še ne zavedajo, da je birokratizem škodljiv pojav za socializem, ki ga ni mogoče izkoreniniti samo z dekreti od zgoraj, temveč se mora boriti zoper njega v vsakdanji praksi sleherni zavedni človek. Pri tem ni treba misliti, da lahko zavlada birokratizem samo v visokih ustanovah in da je to spodaj težje. Ne, tudi navzdol do najnižjih državnih in gospodarskih administrativnih ustanov prodira birokratizem, če se ne borimo zoper njega. Razumljivo je, da je tragično za socialistično državo, ako se v njej utrdi birokratizem od najvišjih do najnižjih ustanov, ako vrhovi ne vidijo ali nočejo videti njegove škodljivosti. Da bi birokratizem uspešno pobijali, ni dovolj, da ukrepamo zoper njega samo zgoraj, v najvišjih uradih, medtem ko spodaj mislijo, da baje ni nevaren. Pa še kako je nevaren tudi spodaj. To je pri nas pokazala tudi praksa. Potemtakem je birokratizem nevaren tudi v administraciji republik, v administraciji oblasti, v administraciji okrajev in krajevskih organov, v administraciji raznih trgovskih in drugih gospodarskih ustanov in nujno je, da se s podporo najširših množic borimo zoper njega in ne dovolimo, da bi se ta socializmu škodljivi pojav razširil.

Danes, ko ima ljudstvo v svojih rokah ne samo državno administracijo, temveč celotno gospodarstvo, je ljudstvo tudi kompetentno, da budno nadzira delo tistih, ki so v administraciji zato, da opravljajo svoje dolžnosti v korist socialistične skupnosti. Delovni kolektivi in njihovi sveti, ki bodo upravljali tovarne, rudnike itd., bodo imeli za važno nalogo, namreč, da onemogočijo birokratske metode v upravljanju...

Beograd, 26. junija 1950

Časopis univerzitetne sodobnosti. Katedra.
Naslov uredništva: Ob parku 5, 62000 Maribor. Telefon: 22 004.
Številka žiro računa: 51800 — 678 — 81846.
Izdaja Univerzitetna konferenca ZSMS Maribor.
Uredništvo: Zdravko Kravanja (glavni in v. d. odgovorni urednik), Ivan Soče (teorija), Iztok Jančar (likovnost in fotografija), Tanja Stajner (srednje šolstvo), Marjan Hani (tehnični urednik).
Sodelavci: Stojan Kravanja, Jožef Muršič, Srečko Pirtovšek, Josip Škramlec, Zvone Teržan, Lucijan Vihar in Renata Zadravec.
Tajnica uredništva: Slavica Domajnko
Distributer: Vlado Hoinik

Izdajateljski svet: Marija Debelak, Miroslava Geč-Korošec, Miran Krajšek, Fanika Krajnc, Franc Kržan, Mojca Majerle, Ljubo Polanec, Marjan Pungartnik (predsednik), Bogdan Čepič, Franci Rogelšek, Vili Vindiš, Sebastijan Strašek, Črtomir Stropnik, Ivan Soče in Zvone Teržan.
Katedra izhaja ob podpori šol Univerze v Mariboru, Univerzitetne konference ZSMS Maribor, Izobraževalne skupnosti Slovenije, in Raziskovalne skupnosti Slovenije.
Tisk: CGP Mariborski tisk, Tržaška 14, Maribor.
Cena izvida: 5 din. Letna naročnina: 50 din.
Nenaročenih slik in rokopisov ne vračamo.
Uradne ure vsak dan od 11.30 do 13.30.
Oproščeno temeljnega prometnega davka na promet po pristojnem sklepu 421 — 1/70 z dne 22. 1. 1973.

BRANKO MILJKOVIC.

TITO

I.

(Ni drugega dne razen tistega ki bo prišel)

Kadar govori kakor da zvezde padajo
v lepo vodo iz neke večnosti za
spremenljivimi oblaki
nāmeri s prstom v neizmišljeno mesto toda v čas
lažni

kjer preteklost se ni pretekla
in pravi:

kdor gre tja bo prišel v dan pred dnem
ko je krenil

v nepodobno idilo nezvesto tistemu kar je za njo
kjer je grdo vpitje drugače hvaljenih ptic.

Ničesar ne zamolči pove

vsak madež v očesu vsak oblak v duši:

prihodnost ni vse kar bo prišlo

marsikaj se bo enostavno ponovilo

preteklost ni vse kar se ne bo povrnilo

in del prihodnosti bo ostal utajen.

Uči nas kako naj ne izgubimo podobnosti

s svojim upanjem s svojim lepim človeškim

obrazom

uči nas kako naj prepoznamo prihodnost

v tistem kar delamo v tistem kar bo prišlo

ker gorje mu kdor zgubi vsako podobnost

s tem mestom

gorje mu kdor nima svojega prostora na tem trgu

gorje mu kdor se bo meril s svojo

senco

kateri je dan v njegovi neosvetljeni krvi.

Prihodnost je tu samo prepoznati jo je treba

in odbrati.

O belo mesto o rdeče mesto na katerega

dohodih poganja žito

nekoč vrženo v zemljo nikoli zavrženo

kakor kadar sestopiš kakor kadar izgineš

da bi se lahko pojavil, zakopano zlato

II.

(Vrnitev)

Spet zvezdna misel ob čelu
Navkljub vetru

je nekaj stalnega

Kar je treba reči

v svoji deželi

Pod svojim nebom

in zvezdami

Da bi ga slišalo se je

Zagorje približalo Avali

Morje Nebojsini kuli

Kjer je njegova

Beseda je cela dežela

Reke se zlivajo ena

v drugo iz ljubezni

Izmišljajo se geografijo

podobno krvnemu obtoku

O, Zemlja, tvoja oblika je

oblika mojega srca

On je Veliki Potnik

ki prebrede Morja

da bi odkril upanje

podobno temu tukaj

Joj, ni besede

za našo ljubezen

Dobrodošel

ki ogenj odvajas zlorabe.